

להזרזת נתן

גליון ק"ה (שנה ג') ◊ פרשת חיי שרה ◊ חודש חשוון שנת תשפ"ד

תורת נתן

פנינים על המועדים
מספרי "להורות נתן"

מה' יצא הדבר - שלא יסכים הרשע שיכול רק לקלקל

וַיֵּצֵא אֶתְּךָ לָבוֹת וּבְתוֹאֵל וַיֹּאמְרוּ מַה יֵּצֵא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלָיֶךָ רַע אוֹ טוֹב (כה, ג).

וי"ל דאין זה טובה שזיווגו של יצחק ורבקה יבא לפי הסכמת הרשעים בתואל ולבן, כי הסכמת הרשע למעשה טוב משאיר רושם של פגם במעשה הטוב – וע"כ כיון שמה' יצא הדבר אין בכחם לדבר אפילו טוב כדי שלא יקלקלו ע"י הסכמתם.

מדוע היה מותר ליצחק להתפלל בשדה

וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׂוּחַ בְּשֵׂדָה (כה, ט). בתוס' ברכות (לד:)

וצריך ביאור דמאי שנא הר המוריה. ונראה דרש"י פירש שם הטעם דאין להתפלל בבקתא דרך במקום צניעות איכא אימת המלך ולבו נשבר עיין שם.

ומעתה בהר המוריה דבלאו הכי איכא אימת המלך, וכמו שאמר יעקב אבינו (ויצא כ"ח י"ז) מה נורא המקום הזה, מותר להתפלל אף בבקתא.

שיח מזהר"ן

פנינים מספר
"שיחות מלוח מלכה"

הגה"ק רבי עקיבא סופר זי"ע - אבר"ק
פרעשבורג ובעמח"ס דעת סופר
ב' כסלו

היה בנו וממלא מקומו של אביו הגה"ק בעמח"ס שבט סופר זי"ע, שהיה בנו של ק"ז רבינו הכתב סופר זי"ע, שהיה בנו של ק"ז רבינו החתם סופר זי"ע. יחד הם היו ארבעה דורות שכינה ברבנות בעיר פרעשבורג. דבר פלא אשר נשנה במשפחה זו, כי החתם סופר ישב על כסא הרבנות בפרעשבורג במשך ל"ג שנה, בנו הכתב סופר גם כן היה רב בפרעשבורג במשך ל"ג שנים [בשער הספר "שו"ת כתב סופר" כתבו הפוסק, ג"ל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, על דרך רמז שהיה רב בפרעשבורג במשך ל"ג שנים], ונכדו השבט סופר גם כן כיהן ברבנות בעיר זו במשך ל"ג שנים. והדעת סופר שהיה דור רביעי על כסא הרבנות בפרעשבורג, כשהגיע לשנת ה'ל"ג לכהונתו בפרעשבורג, עבר משם, משום שראה בענין זה סימן מיוחד, ומסר לבנו הגאון בעל חשב סופר זי"ע להמשיך את ההנהגה בפרעשבורג, ועלה לארץ ישראל, לחונן את עפרה.

בשעה שישב על כסא הרבנות בפרעשבורג היה מפורסם מאד, והיתה לו ישיבה גדולה מאד, ויצאו משם הרבה רבנים ותלמידי חכמים מופלגים, וגם בממשלה נתנו לתלמידים שלמדו בישיבה, חופשיות מלהתגייס לעבודת הצבא. ולכל בני העיר היתה הערצה רבה אליו, הן מחמת גדולתו בתורה, והן מחמת ייחוסו המפואר, שהיה ממלא מקום זקינו הגדול החתם סופר זי"ע בעיר זו. וכל אימת שעבר ברחובות העיר, היו כולם נגשים אליו ומנשקים את כפות ידיו. אמנם כשעלה לארץ ישראל, וירד מהספינה, ניער את בגדיו על יד הים, באומרו, שהוא זורק עכשיו את כל הכיבודים של חוץ לארץ אל תוך הים, ומכאן ואילך הוא רוצה להתגורר בארץ ישראל, כיהודי פשוט, בלי שום גינוני כבוד. בהיותו בפרעשבורג בכל פעם שהיתה אסיפת רבנים, תמיד הוא היה ראש המדברים, ואפילו זקני הדור היו נכנעים אליו, כממלא מקום זקינו הגדול החתם סופר זי"ע.

ונאמר כאן דבר תורה משמו של בעל ההילולא, למען יהיו שפתותיו דובבות – בס' דעת סופר על התורה מביא בפרשת השבוע (חיי שרה כ"ד, א') ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. ואיתא במדרש, בכל זה אליעזר, שנאמר המושל בכל אשר לו. וצריך ביאור מה הברכה הגדולה שבירך השי"ת את אברהם, בזה שנתן לו את אליעזר עבדו, דמה החשיבות הגדולה שאליעזר היה עבד אברהם. ומפרש הדעת סופר, דהנה המשך בעמוד הבא

איך היה מותר לאברהם להעביר את חלק הירושה מישמעאל ולתת הכל ליצחק

וַיִּפְּנוּ אֶבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק (כה, ה). הקשו בעלי התוס' דהא אסור לאעבורי אחסנתא מברא בישא לברא טבא דילמא נפק מיניה זרעא מעליא (כתובות נג.) וכתוב (איוב כ"ז י"ז כצ"ל) יכין וצדיק ילבש. וקיים אברהם אבינו אפילו עירוב תבשילין (יומא כח.).

ונראה דהא הטעם הוא דילמא נפק מיניה זרעא מעליא, אבל אברהם אבינו ע"ה שנביא היה ראה שלא יצא מהם זרעא מעליא ובדין עשה לאעבורי אחסנתא – שוב ראייתו כן בס' בית האוצר (אות א) עיין שם.

ועוד יש לומר על פי פירוש רש"י ברכת דייתיקי נתן לו שאמר הקב"ה לאברהם שהברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה ואברהם מסרם ליצחק – ומעתה יש לומר דהא דאסור לאעבורי אחסנתא היינו רק בנכסים הקיימים ובדרך הטבע, אבל הברכות שהקב"ה מסרן לאברהם אינן ראויות אלא לצדיק, כי זכר צדיק לברכה (משלי י"ז), ואין הברכה שייכת לרשע כלל, ולא שייך בזה דלא לאעבורי אחסנתא.

יפה נדרשת

ונראה לפרש הכוונה, דהנה יש אדם שבצעירותו חושב 'שמח בחור בילדותך' ואינו לומד תורה, וכסבור שילמוד תורה כשיזקין, אבל באמת מי שלא השקיע והשריש בנפש את תנועת לימוד התורה בעודו צעיר לימים, והתרגל להיות הולך בטל, שוב לא ילמוד גם לעת זקנותו. ולכן כשאנו רואים שהתורה משבחת את אברהם אבינו שעסק בתורה לעת זקנותו, שנאמר ואברהם זקן בא בימים, וכן יצחק ויעקב, א"כ מוכרח שגם בצעירותו ישב ועסק בתורה, ושפיר הביאו ראה שמיימיהם של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם.

הקב"ה יעזור שכולכם תגדלו ותהיו תלמידי חכמים גדולים וצדיקים, וכעת אנו עומדים בפתחו של חודש כסלו שהוא חודש הנסים והנפלאות, הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, ונושע בכל מיני ישועות, בני חיי ומוזני, ונוכה לראות בקרוב בימינו בביאת משיח צדקינו במהרה בימינו אמן.

(מתוך שיחה לתלמידי הישיבה במוצ"ק חיי שרה - מברכין כסלו שנת תשס"ג - מושב גבעת יערים)

מהיכן הראיה שהאבות הקדושים עסקו בתורה גם בימי צעירותם

וַאֲבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים הָאֵלֶּיךָ בְּרַךְ אֶת אֶבְרָהָם כָּל (כה, א).

אוסף לכס ד"ת בפרשת השבוע (חיי שרה כד, א) (א) ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל" ודרשו חכמינו ז"ל (יומא כח:) מימיהם של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם, אברהם אבינו זקן וישב בישיבה היה שנאמר ואברהם זקן בא בימים, יצחק אבינו זקן וישב בישיבה היה שנאמר (תולדות כז, א) ויהי כי זקן יצחק, יעקב אבינו זקן וישב בישיבה היה שנאמר (ויחי ח' ז) ועיני ישראל כבדו מזוקן.

וצריך ביאור לשון הגמרא "מימיהם של אבותינו" דהיינו שכל ימיהם תמיד עסקו בתורה, והביאו ראה לדבריהם שנאמר "ואברהם זקן בא בימים", וכן יצחק ויעקב נאמר זקן, וקשה מה ראה איכא בזה שהאבות למדו תורה כל ימי חייהם, אולי רק בזקנותם עסקו בתורה, ומהיכן הראיה שמיימיהם של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם.

יפה נדרשת

מעלת חודש כסלו

עומדים אנו כעת, מוצאי שבת קודש פר' חיי"שרה, שבת שמברכין בו חודש כסלו הבעל"ט, ראייתו אצל אנשים גדולים שהמתינו וציפו שחודש מרחשון יעבור, ויבוא תחתיו חודש כסלו, משום שבכל חודש מהשנה יש בו איזה יו"ט או יומא דפגרא, מלבד חודש חשוון שאין בו שום מועד, ולכן כשמברכין כבר את חודש כסלו, יש כבר לשבת קודש זו חשיבות מיוחדת, משום שכבר באים ונכנסים לחודש כסלו שבו נמצא יו"ט של חנוכה.

(מוצ"ק מברכין כסלו שנת תשנ"ז)

והנה כל הני ליתא כשעובר דרך מחילה שתחת המים, ודינו כשאר דרכים המבואר בשו"ע או"ח (סי' רי"ט סי"ז) דבאשכנז וצרפת אין מברכין כשהולכין מעיר לעיר אלא בהולכי מדבריות, ובספרד נוהגים לברך שכל הדרכים בחזקת סכנה. ועיין ביאור הלכה (סי' רי"ט סי"א) דבעובר בנהר באניות או בדבורות עצים, הנה לפי מנהג אשכנז דבדרך אין מברכין, אפשר דגם בנהר אין מברכין, דלא שכיחא סכנתא כמו גבי ים גמור עיין שם. ומכל שכן במחילה שתחת המים דודאי שאינו דומה לים, ואינו מברך לפי מנהג אשכנז שאין מברכים כשעוברין בדרכים.

ובביאור הלכה שם כתב, דעוברי ימים מברכין אף כשלא אירע להם שום סכנה של רוח סערה כיון דעכ"פ עלול לקרות כן עיין שם, אבל במחילה שתחת המים שאין בה מענינים אלו שבימים, אין לברך. רק יאמר תפלת הדרך כשאר עוברי דרכים, וכמבואר בשו"ע או"ח (סי' ק"י) עיין שם. ועיין שו"ת חת"ס (או"ח סי' נ"א).

(שו"ת להורות נתן - חלק ז סימן י')

ע"ד ששאל, באשר חופרים כעת מחילה תחת הים שבין צרפת לאנגליא, ובעוד איזה זמן יהא אפשר ליסע דרך שם, האם העובר דרך שם חייב לברך ברכת הגומל כדרך יורדי ימים.

הנה בקרא (תהלים ק"ז) אשר משם למדו דין ברכת הגומל בש"ס ברכות (נד ב), נאמר "יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים, המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה, ויאמר ויעמד רוח סערה ותרוםם גליו, יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג, יחוגו וינועו כשיכור וכל חכמתם תבלע, ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם, יקם סערה לדממה ויחשו גליהם, וישמחו כי ישתוקו וינחם אל מחוז הפצם, יודו לה' חסדו וגו'", ומבואר בההודיה של עוברי ימים הוא בגלל רוח סערה ותנועת הגלים שע"ז יחוגו וינועו כשיכור שמביאו לידי סכנה, וכשיציל מהם חייב לברך ולהודות.

המשך "שיח מוהר"ן"

מתפנה לעסוק בתורה, וכך נהג כל זמן שהותו במצרים. בחינה זו מצינו גם כן אצל הרמב"ן ז"ל, שהיה גם הוא רופא גדול, ואפילו הכי חיבר הרבה ספרים עצומים על הש"ס ועל התורה וענינים שונים. גם אצל רבינו תם שהיה מגדולי בעלי התוספות, שרוב בעלי התוספות היו מתלמידיו או מצאצאיו, והיה בן בתו של מאור הגולה רש"י. ומובא שרבינו תם היה עשיר גדול, והלוה מכספו לגויים בריבית [בימים ההם, יהודי המדינה לא היה להם פרנסה אחרת, כי בכל כמה שנים גירשו אותם הגויים, ועל כן לא היה להם אפשרות להשקיע ממונם במסחר וקרקעות, והדבר היחידי שהתעסקו בו, שאת המזומנים שהיה להם הלוו לגויים בריבית, ומזה התפרנסו, ועל כן תמיד העלילו הגויים על היהודים שהם מלויים בריבית, וגוזלים את ממונם, אבל הם עשו זאת בעל כרחם, כי פרנסה אחרת לא היתה להם]. ומובא שבשעה שעסק רבינו תם בסוגיא קשה הניח לפניו תל של זהובים, ועל ידי שהסתכל בהם, התרחבה דעתו (עיין שם הגדולים מערכת ספרים אות ת' תוספות).

ובדורות האחרונים גם כן מצינו גדול בתורה שהיה עשיר גדול - הגה"ק רבי אפרים זלמן מרגליות זי"ע מבראד, וחיבר הרבה ספרים. ושמעתי בשם גדול בתורה מפורסם שזה שראינו שבשו"ת בית אפרים כותב המחבר הגאון הנ"ל, בהרחבה גדולה, זה משום שהיה עשיר ויכל לכתוב בהרחבת הדעת כיד ה' הטובה עליו. ומספרים שראשי העיר בבראד חקקו חוק בבראד, שהעשירים והגבירים אינם צריכים לשלם מס גבוה לטובת הקהל, אמנם על התלמידי חכמים הטילו מס גבוה, ואמר רבי אפרים זלמן, שכיון שהוא עשיר גדול היו צריכים להקל מעליו המס, אבל מכל מקום כיון שהוא גם תלמיד חכם, על כן קנסוהו לשלם מס גבוה.

על כל פנים ראינו שהיו כמה יחידי סגולה שזכו לשני שולחנות, ותורה וגדולה התאחדו אצלם. ודבר זה צריך להיות לימוד בשבילנו, שאם ראינו שאנשים אלו, שעל אף שהיו להם הרבה נכסים, והיו טרודים בנכסיהם, מכל מקום עסקו בתורה יומם ולילה, על אחת כמה וכמה אנחנו, שאין אנחנו עשירים גדולים, ואין לנו כל כך הרבה טרדות, בודאי חובה עלינו לעסוק בתורה תמיד, ולקבוע עתים לתורה, בכל עת ובכל שעה.

(מוצש"ק מברכין כסלו שנת תשמ"ט)

איש ישראל אף שהוא זקן יכול לפעול גדולות ונצורות, כי אברהם הוליד את יצחק בזקנותו, ואז מל את עצמו בהיותו בן צ"ט שנים, וכל מה שיש לנו ירושה מאברהם אבינו הכל הוא מה שציוה והורה לנו בזקנותו, נמצא שאברהם אבינו הראה לנו מה שאפשר לאדם לפעול לעת זקנה, וכאמרם ז"ל (יומא כח:) אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, דאף שהיה זקן ישב בישיבה בבית המדרש כל היום ולמד תורה. וזהו שאמרו אברהם חידש זקנה, שהוא חידש מה שאפשר לפעול בימי הזקנה, שלא ויתר על עבודת השם גם לעת זקנותו.

וכמו כן יצחק חידש יסורים, דמי שהוא חס ושולם בעל יסורים, אין לו ישוב הדעת, ואינו יכול לעסוק בעבודת השם כי אין לבו פנוי לכך, אבל יצחק חידש שאף על פי שהיה בעל יסורים וכנאמר ותכהין עיניו, אף על פי כן היה זקן ויושב בישיבה, וכמו שלמדו (יומא שם) מקרא ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו, דאף שענינו כהו והיה בעל יסורים, אף על פי כן היה זקן שקנה חכמה, ומזה למדו שיצחק היה זקן ויושב בישיבה, ואף שהיה בעל יסורים. והיינו יצחק חידש יסורים, שחידש מה שאפשר לפעול לעבודת השם, אף אם הוא בעל יסורים חס ושולם.

ויעקב חידש חולי, כי החולה חס ושולם אינו יכול לפעול כלום, אבל ביעקב אף שהיה חולה נאמר (יהי מ"ח ב) ויתחזק ישראל וישב על המטה, והשיגח על בניו של יוסף ולימדם תורה, ובההארה שאף החולה רחמנא ליצלן יכול לפעול למען תורה ומצוות, והיינו חידש חולי.

הזכרנו שאברהם אבינו היו אצלו תורה וגדולה במקום אחד וזכה לשני שולחנות - הנה בדרך כלל התלמידי חכמים אינם עשירים, אבל מכל מקום מצינו כמה יחידי סגולה מאנשי הדורות, שזכו שתורה וגדולה יהיו שלובים על שולחנם. בראשונה מצינו ענין זה אצל רבי, שאמרו חכמינו ז"ל (גיטין נט.) מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד.

אחר כך מצינו דוגמא זו אצל הנשר הגדול רבינו הרמב"ם, שהיה גדול הדור בתורה, וגם היה רופא המלך, והרמב"ם עצמו כותב במכתב, שיש לו הרבה טרדות, משום שצריך לנסוע בכל יום אל ארמון המלוכה, לעסוק ברפואת משפחת המלך, ואחרי כן כשחוזר לביתו ממתנינים אצלו הרבה אנשים שמבקשים ממנו תרופות, ורק בלילה הוא

חכמינו ז"ל דרשו (יומא כח:) בפסוק זה, דאברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, משום שזקן נקרא זה שקנה חכמה, ועם הארץ אפילו שהוא מופלג בשנים, מכל מקום זקן אינו נקרא, משום שזקנה שייך לומר רק על מי שניצל את כל ימי חייו לעבודת הש"ת כראוי וכנכון, ועל כן מכבדים אותו. והנה בדרך כלל בימי הבחורות נמצאים כל הבחורים בישיבות והוגים בתורה הקדושה, אמנם כשמתגברים כבר נעשים חלשים קמעא קמעא מלימוד התורה הקדושה. אמנם לא כן אברהם אבינו, שעל אף שהיה זקן ובא בימים, מכל מקום היה זקן ויושב בישיבה. ברם הרי אברהם אבינו היו לו הרבה נכסים, כמבואר בתורה הקדושה, והנה אדם שיש לו הרבה נכסים, הוא טרוד ועסוק בשמירתם, ואסור להפקיר ממונו, ויעקב אבינו חזר על פכים קטנים, משום שהצדיקים שאינם נהנים מן הגזל דאגו ושמרו על ממונם. ואם כן, מצד אחד אברהם אבינו עסק בתורה יומם ולילה, ומאידך גיסא היה צריך לטרוח בשמירת הנכסים, וכיצד יכל לקיים שניהם, אמנם כיון שהיה לו עבד אליעזר, שהיה מושל בכל אשר לו, והוא שמר על הנכסים, על כן יכל אברהם אבינו לעסוק בתורה בהרחבת הדעת, ולשבת באהלה של תורה על מי מנוחות. וזהו הכוונה "ואברהם זקן בא בימים", היינו זקן ויושב בישיבה, שעסק בתורה יומם ולילה, ואם תאמר הרי היה לו הרבה נכסים, והיה צריך לשמור עליהם, וכיצד יכל להיות זקן ויושב בישיבה, על זה אמר "וה' ברך את אברהם בכל", ואמרו במדרש, זה אליעזר המושל בכל אשר לו, שהקב"ה בירך אותו באליעזר ששמר על הנכסים, וכך יכל אברהם אבינו להיות זקן ויושב בישיבה, עתה"ד הנחמדים.

אגב אורחא נוסף כאן פירוש בדברי המדרש בפרשת השבוע (תולדות פס"ה ט) אמר רבי לוי אברהם חידש זקנה [דעד אברהם לא היתה זקנה דרק באברהם נאמר ואברהם זקן בא בימים] יצחק חידש יסורים [דעד יצחק לא מצינו בעל יסורים ורק ביצחק נאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו], יעקב חידש חולי [דעד יעקב לא מצינו חולי ורק ביעקב נאמר הנה אביך חולה]. ונראה לפרש, לשון חידש זקנה וחידש יסורים וחידש חולי, מה החידוש בזה.

ונראה דבנוהג שבעולם אדם צעיר יש לו רצון וכח לחדש דברים, אבל כשנעשה זקן וכוחותיו עזבוהו מתכנס בתוך עצמו, וחושב שאין בכחו לפעול כלום, והנה בא אברהם אבינו והראה כי